

IRTEERA: KULTURAREN PLAZA!

1. JUAN FRANTZISKO PETRIRENA BERRONDO, Xenpelar

Gure herriko eta Oiartzun arteko mugatik oso hurbil dagoen Senperelarre baserrian jaio zen, 1835eko urtarrilaren 12an.

Mutil koskorra zela Egurrola baserrira joan zen morroi, han izeba bat bizi zuelako. Garai hartan, Egurrolakoak mandazain ibiltzen ziren.

1859an ezkondu zen Maria Josefa Retegirekin eta hiru alaba izan zituzten.

Madalena kalera ezkondu zen. Han bizi izan ziren, baita ama, arreba Maria Luisa eta beste anaia bat ere.

Seguruenik, *Xenpelarrek* jakingo zuen irakurtzen, baina ez idazten.

Ehun Fabrika Handian lan egin zuen ehule baztangaz hil zen arte.

1869ko urrian hasi eta hurrengo urteko urtarrila bitarte, 30 lagun hil ziren gaitz berarekin, tartean *Xenpelar* eta haren arreba Maria Luisa.

Baztangak jota zeuden erien etxeak itxi egiten zituzten, eta otartxo batekin igotzen zizkieten leihora behar zituzten gauzak.

Urrian bertan, 25ean, hil zen bere emaztea. *Xenpelarrek*, ordea, *Fabrika Handira* joaten jarraitu zuen; bere azken oihal-pieza azaroaren 20an kobratu zuen.

Anaia gaixotu zenean, Maria Luisa joan zitzaion zaintzera haurdun bazegoen ere. Behin baztangak kutxatuta zegoen etxe batera sartuz gero ez zegoen ateratzerik; beraz, bertan erditu zen, anaia hil zen egun berean, abenduaren 8an. Esaten dutenez, osaba gela batean zen gorpu eta aldamenekoan arreba haurra egiteko antsietan. Abenduaren 17an hil zen haurra eta hurrengo egunean ama.

Plaza-gizon bikaina eta bertso-jartzaile paregabea izan zen *Xenpelar*.

Gaur egun askoz gehiago dira ezagutzen ditugun bertso-paperak plazan kantatutakoak baino; hala ere, idatzitako bertso andana galdutzat ematen da. *Xenpelarrek* paperak utzi omen zituen erruz. Paper horiek Joxepa Antoni Aranberri iloba bertsolariaren etxean egon omen ziren urte askoan, baina

hark Bozas-Urrutiari eman zizkion, eta honek ez zizkion gehiago bueltatu. Galdu egin ziren, beraz.

Urte haietan hasi zen zabaltzen Euskal Herrian, batez ere, *Xenpelarrek* hasitako tradizioa: Bertso-paperak.

Bere bertso-paperak oso ezagunak ziren eta saltzeko erabiltzen zen esaldia hauxe zen: “bertso berriak, *Xenpelarrek* jarriak”. Gipuzkoan entzungo ez zuenik ez zen izango. Bertso famatuen artean hauek ditugu: “Iparragirre abilla dela”; “Aizak, hi, mutil mañontzi”; “Azken juiziokoak”, Euskal Herrian bertso-paper gehien atera zituzten bertsoak, beraz, “Pasaiako herritik dator notizia”, eta “Ia guriak egin du” izan ziren.

Mugaz bestalde, Iparraldean eta Bizkaiari kantatzen dira *Xenpelarren* bertsoak eta horrelaxe sortu zen lehen Bertsolari Eskola.

Xenpelar bat-bateko herri-saioretan paregabea izan zen, sen handikoa, zorrotza eta burutsua, eta gure herriko bertsolarien artean XIX. mendeko ezagunena izan zen. Berak asmatutako bertsoak euskal geografia osoan zabaldu ziren, eta gure egunotan ere bizitasunik handiena gorde dute.

Gai asko erabili zituen bere bertsoetarako: fartsa eta umorea; kritika soziala; kronikak; testamendua; filosofia gaiak; gai erlijiosoak.

Desafio ugari eta ezagunak egin zituen:

Muxarro bertsolariarekin, esaterako ([Aizak i, mutil mañontzi](#)):

“Aizak i, mutil mañontzi,
Nagusiari goraintzi;
Ez al-akiken or pipa artzia
Ez zala lizentzi?...”

Jose Mari Iparragirrekin ([Iparragirre abilla dela](#)):

“Atoz gure kalera
baserritar legera
musika oyek utzita...”

Madalen kaleko bere etxean, *Xenpelar* etxean, plaka bat dago eta honela dio: “Petrirena tar Jon Pantzezka, “*Xenpelar*”, bertsolari ospetsua, 1835 gko. Ilbeltzaren 13’an jaio zan eta etxe onetan 1869 ko. Abenduaren 8’an il zan. Orereta erri eta euzkeltzaleak arri orogarrri au ipiñi zuten. 1931 ko. Uzta-ren 24’ an.”

Koadernoko marrazkian, 4 zenbakia duen etxea da.

2. JUAN KOLDO MITXELENA ELISSALT

Goiko kalean jaio zen, 1915eko abuztuan. Artisau familiakoa zen. Gaztetxo zela, gaixotasun batek ohean egotera behartu zuen luzaroan. Orduan piztu zitzaion irakurzaletasuna eta euskararekiko isuri bizia.

Abertzaleak zituen etxeakoak, eta berak ere gaztetatik eman zuen izena ELAn eta EAJn. Euskaltzaleak gazte mugimenduan parte hartu zuen.

Laneran hasi zen lanean eta aldi berean ikasketekin jarraitu zuen. Mitinetara joaten hasi zen. Garai hartan sentitu zuen, hain zuzen, gerra aurreko euskal literaturarako interesa.

1936ko altxamendu militarra gertatu zenean, abertzaleekin boluntario joan zen. Santoñan preso sartu zuten eta heriotza-zigorra kondenatu zuten, 1937ko irailaren 7an. Zigor hori, 30 urteko kartzela zigorragatik kommutatu zioten urte batzuetara.

Burgoseko kartzelan zegoela hainbat intelektual eta unibertsitario ezagutu zituen eta haietako batek konbentzitu zuen ikasketa unibertsitarioak egiteko.

Herrira itzuli zenean osasunez patal xamar zebilen. Herriko enpresaburu batek kontulari-postua eskaini zion Madrilen. Hara joan zen lanera eta klandestinitatean murgildu zen. Garai hartan, diktaduraren kontrako oposizioak pentsatzen zuen Bigarren Mundu Gerra aliatuek irabaziz gero, Francoren erregimena eroriko zela.

1946ko apirilaren 10ean atxilotu zuten CNT eta EAJ taldeekin harremanak zituelakoan. Bi urteko kartzela zigorra bete zuen.

1948an itzuli zen herrira, baina Madrileko Filosofia eta Letretako fakultatean matrikulatu zen.

50eko eta 60ko hamarkadak oso garrantzitsuak izan ziren Mitxelenarentzat, garapen intelektual handia izan baitzuen. Diru aldetik eskas zebilen, ordea, eta aldi bereko lan bat baino gehiago egin behar izan zituen bizibidea ateratzeko. Aurrekari penalak zirela eta, ez zitzaion erraza egin lan finkoa aurkitzea. Zenbait lagunek, ordea, bazuten haren ahaleginaren eta balioen berri. 1949an ezkondu zen Matilde Martinez de Ilarduyarekin.

1954an Julio de Urquijo Euskal Filologiako Mintegiko zuzendari izendatu

zuten eta *Egan* aldizkariko erredakzioan parte hartzen hasi zen.

Aldi berean, Salamancako unibertsitatean eskolak ematen hasi zen. 1958an Euskal Hizkuntza eta Literaturako katedra hartu zuen Salamancako unibertsitatean, euskarari Espainiako unibertsitate batean eskainitako lehenengoa, hain zuzen. 1959an doktoretza lortu zuen. 1968an Indoeuropar linguistikako irakasle izan zen.

Salamancan eskolak ematen hasi zen garai bertsuan Euskaltzaindiak ardura handiko enkargua eman zion: euskara idatzia batzea. Eztabaida handiak izan ziren garai hartan, batez ere H letraren erabileraren gaiarekin. Euskara batua eraikitzerakoan bere ikuspegia ez zen hizkuntzalari huts batena izan, soziolinguistika arloko ekarpenak ere gogoan izan baitzituen.

Argi ikusi zuen euskara batua erdialdeko euskalki erabilienean gainean eraiki behar zela. Era berean, etorkizuna nondik joan zitekeen ikusi zuen eta orduko gazte euskaltzaleek zuten sentsibilitatearekin konektatzen jakin zuen.

1969. eta 1971. urteen artean Euskal Hizkuntzalaritza Konparatua irakatsi zuen Parisko Sorbonako unibertsitatean.

Bokazio handiko hizkuntzalaria izan zen eta hainbat hizkuntzaren ezagutza zuen.

Literatura irakurle amorratua zen eta zinea ere oso gogokoa zuen. Zine-kritikak idatzi zituen eta epaimahai, ekitaldi kultural eta abar ugaritara deitzen zuten. Bestalde, hezkuntza eta kultura arloko erabakiak hartu behar zirenean maiz joaten zitzaizkion aholku eske.

Euskal Herriko Unibertsitatearen sorreran parte hartu zuen, baita normalizazio kulturalen ere.

Azken urteetan Euskal Herriko Unibertsitateko irakasle izan zen eta euskal filologoaren lehen promozioak prestatzen jardun zuen. Urte luzez Euskal Hiztegia prestatzen aritu zen. Orotariko Euskal Hiztegia inprimatu aurretik hil zen.

Bere lanak hauek izan ziren: *Apellidos vascos*, 1955; *Historia de la literatura vasca*, 1960; *Fonética histórica vasca*, 1961; *Lenguas y protolenguas*, 1963; *Textos arcaicos vascos*, 1964; *Sobre el pasado de la lengua vasca*, 1964; *Mitxelenaren idazlan hautatuak*, 1972; *Mitxelenaren idazlan hautatuak*, 1988; *Orotariko euskal hiztegia*, 1987-2005.

Egindako lana eskertzeko, bere izena jarri zioten Gipuzkoako liburutegi eta kulturguneari. Era berean, herrian ere bere izena eman zioten plaza bati.

1987ko urriaren 11n hil zen.

Goiko kalean dagoen bere jaiotetxean honela dion plaka dago:
“1915-1987. Hemen jaio eta bizi izan zen Koldo Mitxelena jauna, hizkuntzalari ospetsua izan zena, eta Erreterria hiriko seme kuttuna.
Erreterria 1988ko urriaren 11an.”

Koadernoko marrazkian, 2 zenbakia duen etxea da.

http://www.euskara.euskadi.net/r59-bidegile/eu/euskara_sustapena/bidegileak/indice_e.asp
http://www.blogari.net/euskargazki/2010/12/07/koldo_mitxelena_hizkuntz_alariaren_sortet
<http://www.youtube.com/watch?v=auOZ8sOokMk&feature=related>

3. KOLDOBIKA JAUREGI ETXENAGUSIA, Jautarkol

Herriko plazan, Beheko kaleko 2. zenbakian jaio zen, 1896ko ekainaren 21ean. Bertan dagoen oroigarriak hala dio: “Etxe honetan jaio zen Jauregi´tar Koldobika. *Jautarkol* olerkaria (1896-VI-21-1971-II-2) Erreterriako herriak jaiotzaren mendeurrenean esker onez (1996-VI-21)”.

Idazlea eta apaiza izan zen. Comillasen (Kantabria) ikasi zuen apaizetarako eta han, besteak beste, *Orixe* ezagutu zuen. Hark sortu zion idazteko zaletasuna. 1921ean, 25 urte zituela egin zen apaiz. Ondoren, Zuzenbide Kanonikoan lizentziatu eta Teologian doktore egin zen Comillaseko unibertsitatean.

Olerkaria, idazlea, artikulugilea, euskaltzale porrokatua eta euskaltzain izan zen. *Euskadi, Euskal-Erria, Irugarrengo Prantzizkotarra, Rentería, Euskal Esnalea* edo *Zeruko Argia* bezalakoetan idatzi zituen bere olerkiak eta artikulua. Era berean, ipuinak idatzi zituen. *Ospea, ordea, Biozkadak*, 1929, olerki liburuak eman zion.

Maiz aritu zen “Euskal Olerti jaietan”, eta haietan elkartzen ziren garaiko poeta ezagunak: Lizardi, Aitzol, Zaitegi, Loramendi eta abar, Euskal Pizkundera deitutakoan murgildurik.

Gerrak denbora luzean isilarazi zituen bere olerkiak, erbestean argitaratzen hasi ziren arte.

Saiakerak eta itzulpenak ere egin zituen, euskararen gorazarre eta haren geroaz kezkatu. Gure herriari buruz ere asko idatzi zuen. Euskara batuaren beharra antzeman zuen eta euskaltzain urgazle izan zen.

Sariak ere jaso zituen: 1935ean, adibidez, Olerti Eguneko saria irabazi zuen *Maite opari* olerkiarekin.

Errepublikara garai bizi izan zen *Jaurtarkolentzat*, asko idazteaz gain, kultur animatzaile gisa ibili baitzen.

Gerra garaian kartzelan eduki zuten, Tolosan, harik eta apaiz karlista baten bitartekotzari esker handik atera ahal izan zuen arte.

Elizako agintari frankistek urtetarako zokoratu zuten, ondoren. 1952an argitaratu zituen gerra ondorengo bere lehen olerkiak erbestean argitaratzen zen *Euzko Gogo* aldizkarian. Beldurrak eta zentsurak gerra aurretik poeta handia izan zena hutsaren hurrengo bihurtu zuten.

Aldeko giroak lagundurik idazten hasi zen berriz. Garai hartako lan esanguratsua Camilo Jose Celaren *La familia de Pascual Duarte* lanaren itzulpena izan zen.

Hiru ipuin bilduma egin zituen: *Egiazko edertasuna*, 1923; *Ipuiak*, 1924; eta *Ipuiak berriz ere*, 1953. *Jaungoiko-Txikiri* buruzko ipuina ere idatzi zuen ere *Oarso* aldizkarian.

Saiakera eta biografiaren artean dauden bi lan egin zituen: *Xenpelar bertsolaria*, 1958an; eta *Loramendi olerkaria, aren garai barruan ikusia eta aztertua*, 1959an.

Bere azken urteak Zarautzen egin zituen, 1971ko otsailaren 2an hil zen arte. Egindako lana eskertu nahirik, Zarauzko udalak bere izena ipini zion kale bati. Gure herrian, berriz, plaza batek darama bere izena, Torrekoa dorretxearen aurrean dagoenak, zehazki.

Urtero, *Jaurtarkol Olerki Saria* ere antolatzen da ere haren omenez.

http://www.euskara.euskadi.net/r59-bidegile/eu/euskara_sustapena/bidegileak/indice_e.asp
<http://www.armiarma.com/emailuak/itxaropena/jaut.htm>
<http://hedatuz.euskomedia.org/5557/>
<http://zubitegia.armiarma.com/?i=290>

<http://www.youtube.com/watch?v=auOZ8sOokMk&feature=related>

Koadernoko marrazkian, bere etxea 1 zenbakia duena da.

4. MARIASUN LANDA ETXEBESTE

1949ko ekainaren 5ean jaio zen.

Filosofiako ikasketak egin zituen Parisen. Ondoren, hainbat urtez irakasle izan zen Zarauzko eta Lasarteko ikastoletan. Egun, Literaturaren Didaktikako irakasle da Donostiako Irakasle-Eskolan.

Euskal Herriko hainbat aldizkari eta egunkaritan kolaborazioak egiteaz gain, bere emaririk nagusiena Haur eta Gazte literaturan kokatzen da, dagoeneko 24 titulu argitaratu dituelarik.

Lan horietako batzuk katalanera, galizierara, gaztelaniara, ingelesera, frantsesera, grekora eta abarrera itzuli dira.

Sari ugari jaso ditu. Haien artean, Lizardi Saria, 1982an, *Txan Fantasma* ipuinarengatik; Haur eta Gazte literaturako Euskadi Saria, 1991n, *Alex* ipuinarengatik; A.M. Labaien Narrazio Saria, 2002an, *Krokodiloa ohe azpian* narrazioagatik; eta, Haur eta Gazte Literaturako Espainiako Sari Nazionala, 2003an, *Un cocodrilo bajo la cama* liburuagatik, besteak beste.

Jakiunde-Euskal Herriko Zientzia, Arte eta Letren Akademiako kide da.

2004an Donostiako Udalak emandako Hiritar Merezimenduzko Domina eta Errenteria Hiriko Domina lortu zituen.

Aldi berean, nobela autobiografikoa argitaratu du, *La fiesta en la habitación de al lado*, Erein, 2007.

Gaur egun, Errenteriako Berdintasunerako Kontseiluak Mariasun Landa Saria banatzen du urtero.

http://www.mariasunlanda.net/documents/hasi_eus.html
<http://zubitegia.armiarma.com/?i=218>

5. JUAN BAUTISTA OLAIZOLA LEKUONA

Musikaria, kantu irakaslea, koru zuzendaria eta organu jolea izan zen. Santa Klara kaleko 19an jaio zen, 1895eko irailaren 17an. Familia aberatsekoa zen.

Apaiz ikasketak egin zituen, eta hasieratik musikarekiko zuen zaletasuna agerian utzi zuen. 17 urte besterik ez zituela, Euzkadiko Orfeoia herrian aurkeztu zenean, jada koruen esparruan agertu zen. Apaizgai zela, bere gain hartu zuen koru baten zuzendaritza. Garai horretan, familiatik zetozkion osasun arazo larriak izan zituen.

1933an egin zen apaiz, eta urte horretan bertan, gaitasun azterketa bat gainditu ondoren, parroko organo jole izendatu zuten.

1936ko gerran ihes egin behar izan zuen, eta erbestean Capbretonen bizitu zen harik eta 1940ean etxera itzuli zen arte. Urte batzuk itxaron behar izan zituen berriro parroko zuzendaritza musikalaz arduratzeko.

Urtetan burutu zuen lan eskergari esker, tiple harrobi paregabea osatu zuelako nabarmendu zen. Tiple horiek, haur kantari horiek, gerora, tenore, baritono eta baxu bilakatu ziren.

Oarso izeneko zortzikotea prestatzeari ekin zion, eta zuzendari ere izan zen. Era berean, tipleei solfeo ikaskizun aberatsak eman zizkien, gerora kantari harrobi ugaria sortzeko balio izan zutenak.

1951n hil zen. Urte bete beranduago, Jubaola zortzikotea sortu zuten bere ikasleek. Izena, bere izen-abizenaren lehen letrekin osatu zuten.

1974an, Agustinetako bidean dagoen Olaizola-enea etxean –urte askotan bere bizilekua izan zen– marmolezko plaka bat jarri zuten. Horrela dio: “ Olaizola tar Juan Bautistari bere txori abeslariak. A su gran maestro los pequeños cantores. Primer Festival Provincial Interescolar de coros infantiles. 12 de mayo de 1974”.

Koadernoko marrazkian, bere etxea 3 zenbakia duena da.

6. JON MAYA SEIN

Koreografo eta dantza zuzendaria da. 1977ko azaroaren 5ean jaio zen.

Sei urte zituela, Ereintza Dantza Taldean ikasi zituen lehenengo dantza urratsak. Bertan jaso du dantza tradizionalen duen formazioa.

Dantza taldearekin hainbat folklore saio eta nazioarteko jaialditan parte hartu du. Gaur egun ere, talde horretako kide eta dantzari da.

Kazetaritza ikasketak egin zituen EHUn, eta hasiera batean kazetari eta dantza maisu lanak tartekatu bazituen ere, laster dantzaren bidea jarraitzea erabaki zuen.

1999an Laxok taldea sortu zuen beste batzuekin, eta *Upeletan Erronka* ikuskizuneko dantzari gisa jardun zuen.

2001ean Kukai Dantza Konpainia sortu zuen, eta gaur egun bertan dihardu buru-belarri lanean konpainiako zuzendari, koreografo eta dantzari gisa.

Bakarlari gisa, Euskal Herriko Aurrekulari Txapelduna izan da zazpi aldiz: 1997an, 1998an, 1999an, 2000an, 2002an, 2004an eta 2005ean.

Musikari eta artista ugarirekin aritu da elkarlanean, besteak beste: AIKO taldea, Juan Mari Beltran, Jose Inazio Ansorena, Joserra Senperena, Iñaki Salvador, Euskadiko Orkestra Sinfonikoa, Bilboko Orkestra Sinfonikoa, Carlos Nuñez, Andoni Egaña, eta Jon Maia.

1997az geroztik, Errenteria Musikal Musika eta Dantza Eskolako irakasle da, eta, dantza tradizionala irakasten du, hain zuzen.

<http://www.kukai.info/eu/jon-maya-sein.html>

7. XABIER OLASKOAGA LASA

1918ko irailaren 6an jaio zen. Hiru urte zituela aita hil egin zitzaion eta bost senide zirenez, beren haurtzaroa ez zen erraza izan.

Ama saiatu zen heziketa ona eskaintzen seme-alabei. Hala, Xabierrek irakurtzen eta idazten ikasi zuen Gurutzearen Alaben eskolan. Ondoren, koskortzerakoan, neskek soilik jarraitzen zutenez mojen eskolan, Biteri eskolara joan zen. Gero, Zamalbideko Tolare-berri eskolan jarraitu zituen

ikasketak.

Eskolaz gainera, heziketa ona emateko ahalegin horretan, herriko Musika Bandaren zuzendaria zen Jose Maria Iraola, ospe handiko musikaria, eta Felix Lavilla irakasle aparta lagungarri izan zitzaizkion musika ikasketen lehen urte haietan.

1932tik 1939ra, herriko Euzko Gaztedi Kirolzalea taldeko kide izan zen eta baita Batzokiko antzerki taldeko partaide ere. Zenbaitetan, bertako txistulari taldearekin atabala jotzen zuen.

Gerran ibili zen. Langile batailoietan aritu zen Miranda de Ebron, Leonen, Ourense, Astorgan, Valladoliden eta abarren errepideak zabaltzen, kuartelak egiten, eskolak eta etxe merke deiturikoak eraikitzen, ura ekartzen eta abar.

Gerra amaitu zenean, hainbat hilabete preso egin ondoren, aske utzi zuten azkenik.

Ondoren, Xey taldea sortu zuen. Haiekin hiru disko grabatu zituen Madrilen.

Haurra zelarik hasi zen kantuan. Lehenik Batzokian Gazteak deituriko taldean, langile batailoietan Miranda de Ebron eta Ourense, Donostiako Easo abesbatza, Xey taldean, Algecirasen, Errenteriako Orfeon Renteriano abesbatza, Santa Zezilian, Lartaun taldean, herriko Pakezaleak taldeko kide izan zen eta abar.

Euskararen alde lan handia egindakoa da. Bertsolarien Txapelketan, kantaldietan, kontzertu emanaldietan, dantzaldietan, era guztietako ospakizunetan aurkezle lanak egin zituen euskaraz.

Idazle eta sortzaile ere izan zen, Oarso aldizkarian idazten zuen urtero. Oso ezaguna izan zen.

1989ko Santa Ageda bezperan bertso hauek kantatu zizkioten:

Gabon Jainkoak Xabier eta
berdin ere etxeakoak
Santa Ageda bezpera ontan
giñaden etortzekoak.
Eskertutzeko denen aurrean
Herrian egindakoak
Hala ta guztiz izango gera
zorretan gelditzekoak

Amets hau dugu lagun Xabier
Gure bihotzan barrenez
Herriko seme leial bizkorra
Indartsu euskal almenez.
Hemendik lasai joango gera
agur ona eramanez
gure maitasun beroarekin
Bihar zerorren omenez.

2006ko uztailaren 25ean hil zen.

Herriko plaza batek, Niessenen dagoenak hain zuzen, bere izena darama herriagatik egin zuenaren esker onez.

8. ARANTZA IDIAZABAL GORROTXATEGI

Orereta ikastolako lehen andereñoa izan zen. 1945ean jaio zen, halabeharrez, Gaintzan (Gipuzkoa). Izan ere, ama irakasle zuen eta hango eskolara joan behar izan zuen familia osoarekin lanera.

Irakasle ikasketak egin zituen. Haiak amaitu baino lehen, Orereta ikastolan hasteko hitza eman zuen. Garai hartan, herrian kezka handia zegoen haurren hezkuntzaren gainean. Eskola adinean ziren hainbat haurren guraso eredu berri baten bila zebiltzan. Donostian eta Pasaian martxan ipini zituzten ikastolen entzutea ere bazuten: euskarazko hezkuntza eskaintzen zuten eta eredu pedagogiko berritzaileak. Halako zerbait ere eskaini nahi zieten herriko haurrei. Horiek izan ziren ikastolaren, eta euskarazko hezkuntzaren sortzaileak.

Talde hartako partaide bat zuen aita, Bittor Idiazabal, herrian euskararen eta kulturaren alde lan handia egin zuena. Egindako guztiaren oroimenez kale batek bere izena darama.

Ikasketak bukatu ondoren, Karmele Esnalekin egin zituen praktikak. Berarekin, eskolak emateko eta haurrak ikusteko beste modu, erabat berritzailea, ezagutu zituen.

Dozena pasatxo hurrekin hasi zen lanean 1963an “Pio Etxeberriarenean”, Santa Klara kalean, gaur egun Eguzki jatetxea dagoen etxean. Hori izan zen Orereta ikastolaren sorrera. Kontuan izan behar da, garai hartan, herriko gainerako ikastetxe guztiek gaztelaniaz soilik ematen zituztela eskolak eta

hezkuntza oso zuzendua eta tradizionala zela. Kanean, gainera, euskararen presentzia hutsaren hurrengoa zen.

Pionetik Añabitarteko eraikuntzara iritsi arte, Madalen kaleko pisu batean, Galtzarabordan, Aita Kaputxindarren komentuan, Iztieta elizan eta Juan Olazabelen egon zen ikastola.

Hurrengo urteetan, ikastola hazten zihoan heinean, herriko gainerako ikastetxeak euskara sartzen hasi ziren, pixkanaka. Lehenik, A eredukoak ziren eskola guztietan zenbait talde B eredura pasa zituzten. Ondoren, D eredia zabaltzen hasi zen, gaur egun gure eskolek egiten duten eskaintza lortu arte.

Gaur egun, erretiratuta dago, ikastolan 42 urtez lanean aritu ondoren.

<http://www.xn--eskerrikaskoandereo-d4b.com/pg/groups/412/arantza-idiiazabal/>

9. SORKUNDE RUBIO ANSOTEGI, Sorkun

Amaren aldeko familia Lekeitiokoa da, baina Beraun auzoan bizi zirela, euskara galdu zuen.

17 urte zituela, euskara ikasi zuen herriko AEK-ko euskaltegian lehenengo eta Ondarroako barnetegian geroago. Euskal kantari eta musikari da. 1990eko hamarkadan, 17 urte zituela, *Kashbad* herriko musika taldeko kantaria izateagatik izan zen famatua. Ondoren, *Negu Gorriak*, *Joxe Ripiau* eta *Flitter* taldeekin aritu zen.

Fermin Muguruzarekin abestu du haren kontzertuetan eta diskoetan, gainera, lauzpabost bira egin zituen harekin munduan zehar.

Bere bakarkako lanak hauexek dira: *Onna*, 2002; *Duna*, 2005; eta *Sorkun & Vice Presidentes*, 2008.

<http://www.myspace.com/sorkun>

Abestien letrak: <http://eu.musikazblai.com/sorkun/>

10. JUAN LUIS LANDA HERNANDEZ

1965eko abuztuaren 7an jaio zen. Kimika metalurgikoa ikasi ondoren, 1984an, profesional gisa hasi zen lanean ilustrazioaren esparruan.

Urte hauetan guztietan egin dituen lanen artean daude: *Kalabaza tripontzia* filman parte hartu zuen (1984), *Gure Herriaren historia-Gabai* (Lur, 1986), *Ignacio de Loyola* (Lur), *Vascos ilustres-Gabai* (Lur), *Euskal Herriko legendak* (Erein, 2002), *Sorginak* (Erein, 2006) eta *Nur* bilduma, besteak beste.

1992an eta 1993an *Egin* egunkariko *Euskal Flash* umore orrialdeak marraztu zituen.

El ciclo de Irati (Glenat) eta *El Fuerte* (Norma) albumak frantsesera, alemanera eta italierara itzuli dira, eta haiek izan dira European egiten duen lanaren abiapuntua.

Bere lana hainbat aldiz izan da saritua. Besteen artean, Nafarroako Ikastolen Gazte eta Haur literatura saria jaso zuen 2009, 2010 eta 2011an.

Azkenaldi honetan, azpimarragarriak dira ilustrazio historiko eta etnografikoaren gaineko haren lanak.

Aipatu, HERRIA EZAGUTZEN egitasmoko ilustratzailea eta lankidea izan dela, harenak direlarik koadernoetako ilustrazio gehienak.

<http://www.estudiolanda.com/>

11. MIKEL MARKEZ IBARGUREN

1971ko urriaren 4an jaio zen. Hamabost urte zituela hasi zen gitarra jotzen eta lehen kantuak egiten. Hasieran, jendurreko kantu saioak eskaintzen zituen eta 1989an grabatu zuen bere lehen diskoa.

Rock eta folk taldeak modan zeudenean aspaldiko kantautoreen moduan ibiltzen zen. Sortu zituen kantu sentibera eta erromantikoen bidez berehala konektatu zuen jende gaztearekin.

Gainera, zuzenean nahiz diskoan, euskal musikari gehienekin aritu da. Aldi berean, hainbat bakarleri eta talderentzat ere idatzi ditu letrak.

Ahots gozokoa, ahots horri zegokion musika tresnak eta moldaketak lotzen

asmatzen jakin du.

Urteen poderioz bere gaiak eta kezkek zabalduz joan dira, maitasunaren inguruan ari zen kantagintza ireki eta gai sozial, politiko eta bizi garen jendartearekiko kritikak landu ditu.

Orain arte, zortzi disko kaleratu ditu: “... eta etorri egin zait...” 1991; “Oroitzapenak oparitzen ditut”, 1993; “Zertarako mugak jarri?”, 1995; “Kantu erotikoak”, 1997; “Dena hankaz gora”, 1999; “Tribuaren hitz galduak”, 1999; “Erabil nazazu”, 2004; “Zure begiek”, bilduma (1988-2008), 2008.

<http://www.mikelmärkez.com/>

Abestien letrak: <http://eu.musikazblai.com/mikel-markez/>

12. TXUMA MURUGARREN

1964an jaio zen. Aspaldiko urteetan Bizkaian bizi da. Euskarazko abeslari, zutabegile eta blogari da.

90eko hamarkadan, *Sasoi Ilunak* taldeko abeslari, gitarrista eta kantuen hitzen egile izan zen.

Talde horrekin hiru disko grabatu zituen. Ondoren, 2000 urtean, bakarkako bideari ekin zion. Orduetik, sei disko kaleratu ditu.

Bere ibilbide musikala etengabeko sorkuntza dela esan daiteke. Disko batetik bestera moduak, tonalitateak, soinuak aldatuz eta esperimentatuz lan-bilduma oso pertsonala sortu du. Disko sakon eta anitzak egin ditu goi-mailako musikarien laguntzaz. Kantu leunak, rock gordina, pop eta intimismoa aurki ditzakegu bere kantutegian. Zuzeneko emanaldietan formatu akustikoan eta elektrikoan aritzen da.

Galeraz, denboraren iraganaz, heriotzaz, arrotasunaz, galdutako xalotasunaz eta beste idatzi ohi du. Gehienetan, gainera, goibel, malenkoniatsu eta gazi-gozaok suertatzen diren doinuekin janzten ditu hitzak, ahots lakarrez abestuak.

Larrialdietako irteera, Paper Hotsak, 2006, liburua argitaratu zuen, ostegunero *Berria* egunkarian argitaratutako artikulu bilduma, hain zuzen.

Sasoi ilunak taldearekin *Sasoi ilunak*, 1991an; *Herri Xumeak*, 1993an; eta,

Harakina, 1998an grabatu zituen. Bakarka, berriz, *Nire leihoak*, 2000an; *Hegazkinen arima*, 2001ean; *Gauak, neskak eta maletak*, 2003an; *Nire anaiaren kotxeko argiak*, 2004an; *Marjinalia*, 2007an; eta *B aldeko katuak*, 2010ean.

Abestien letrak: <http://eu.musikazblai.com/txuma-murugarren/>

13. XANTI IPARRAGIRRE PERURENA

Bertsolari eta idazle ezagun hau 1934an jaio zen, Añarbe baserrian. Ama Goizuetakoa zuen eta aita, berriz, Oiartzungoa. Hamar anai-arrebatatik zazpigarrena zen bera. Eskolara joateko aukerarik ez zuen izan. 16 urtera arte etxean lan egin eta gero basolanari ekin zion, ikatza egiteko egurra bota eta prestatzen.

Soldaduska aurretik Donostian Gaiztarroren mendia zena lautu zuten eskuz, etxeak eraikitzeko, gero Bidebieta parkea izendatu zuten tokian.

Eskoriatzara ezkondu zen, eta bertan Goikolea eta Akixorekin batera, Euskal Herrian aitzindari izango zen haurrentzako Bertso Eskola jarri zuten martxan.

1981ean alde egin behar izan zuen etxetik. Lapurdin bizi da, erbestean. Bertso irakasle gisa ibili zen Ipar Euskal Herriko eskoletan duela 25 bat urte. *Biziaren Azala* liburua argitaratu zuen 1998an. liburua argitaratu zuen 1998an.

<http://www.ahotsak.com/errenteria/hizlariak/xanti-iparragirre-perurena/>
<http://www.argia.com/argia-astekaria/1968/xanti-iparragirre-sufrimendua-luzea-bada-konponbideak-ere-luzea-izan-behar-du>

14. ANTONIO VALVERDE

1915eko urtarrilaren 17an jaio zen. Bere familiak belaunaldiz belaunaldi inprimategia izan zuen.

Zuzenbidea ikasten hasi zen, Zaragozan. Gerra Zibilak, ordea, eten eta geroago bukatu behar izan zuen.

Zaragozara, ordea, azterketa egunak baino pixka bat lehenago egun batzuk lehenago soilik joaten zen. Hala, Ascensio Martiarena pintorearengana joaten zen ikastera.

Familiarengandik zetorkion inprimategiaren zuzendaritza lanak izan zituen ogibide. Bere benetako bokazioa, hala ere, pintura izan zen. Horrekin batera, idatzi ere egiten zuen. 1945etik 1963ra, haren aitona sortu zuen *El Bidasoa* aldizkarian maiz argitaratzen zituen artikulua eta irudiak. Gainera, *La Voz de España*, *El Diario Vasco*, *Zeruko Argia*, *Egan* eta *Oarso* argitalpenetan ere idatzi zuen. Ondorioz, 50eko eta 60ko hamarkadetan euskal arte eta kultura munduko gertakizun guztietan egoten zen.

Gipuzkoako Foru Aldundiak antolatzen zuen Artista Berrien lehiaketan hirugarren gertatu zen 1935ean, eta, lehena 1942an.

1941ean ezkondu zen Maria Doloren Lamsfur Retegirekin eta sei seme-alaba izan zituzten. Horietako bi, Rosa eta Javier, pintore ezagunak dira gaur egun.

1945ean “La Labor” eta “Canción de Sidrería” koadroekin parte hartu zuen Arte Ederretako Erakusketa Nazionalan.

1950etik aurrera, berriz, Donostiako Gabonetako Lehiaketan parte hartu zuen eta 1952an Dario Regoyos saria lortu zuen.

Bi liburu argitaratu zituen: *Con fondo de txistu* eta *Ibar Ixillean* R.S.V.A.P.-ko kide izan zen, hala nola Euskaltzaindikoa eta “Asociación Artística de Gipuzkoa”-ko lehendakari izan zen.

Donostian bizi zen arren, Oiartzungo “Ayalde” bere etxe eta estudioan pasatzen zituen bolada luzeak. Han bertan hil zen, 1970eko uztailan.

<http://www.antonioalverde.com/>

15. EVARISTO BOZAS URRUTIA

1886ko uztailaren 5ean jaio zen. Haren familia apala eta oso handia zenez, ikasketak utzi behar izan zituen etxeok laguntzeko.

Ideologiaz ezkertiarra zen erabat, beti jendarte borrokan murgildua eta herriarekin lotuenak zeuden jarreraren alde jokatzeko; bai pertsonalki eta baita egunkarietako erredakzioetatik.

Garaiko egunkari batek jaso zuenez: “figuró, orador fácil y entusiasta, en muchos mitines. Y muchas veces, también fue procesado y encarcelado por su participación en actos proletarios”.

Tipografian eta kazetaritzan hasi zen lanean 1900 urte inguruan.

1903an Argentinara joan zen. Han, hainbat herritan kazetari izan zen: Tres Arroyos-en, Pergamino-n eta El Azul-en, besteen artean.

Ondoren, Montevideora joan zen. Hiri horretako *El Diario Español* egunkariko erredaktore buru izan zen, eta euskal argitalpenetan lagundu zuen.

Politika mailan etorkizun oparoa zabaltzen ari zitzaionean, Argentinako Tres Arroyosetik deitu zioten herri horretako egunkari baten zuzendari izateko.

Geroago, *Diario del Pueblo* sortu zuen.

1921ean itzuli zen Euskal Herrira. Urte horretatik aurrera idatzi zituen urte batzuk geroago *Nire herriaren ibillaldiak eta gora-beherak/ Andanzas y mudanzas de mi pueblo* liburua osatuko zuten artikuluak.

Aldi berean, *La voz de Guipuzcoa* egunkarian aritu zen. Jarraian, Jose Maria Lizarragarekin *La Voz de Leiza* hilabetekaria sortu zuen. Sei zenbaki baizik ezin izan zituzten argitaratu, herrietako kazikeei amerikar mentalitatez aurre egiteko modu bat izan zen hura.

1923an, Lizarraga berarekin eta R. Berraondorekin Donostiako *El País Vasco* sortu eta zuzendu zuen.

Zuzendari lan horretan aritu zen, harik eta 1928an Argentinako Tres Arroyoseko *La Región* egunkaria zuzentzera joan zen arte.

Handik gutxira, *Diario del Pueblori* heldu zion berriro ere. Orrialde haietatik gogor aritu zen administrazioaren moraltasun ezaren eta debekatutako jokoen kontra.

Jarduera horren ondorioz, hainbat sektore politikoren gorrotoa pairatu behar izan zuen.

Haietako batzuk hil zuten hiru tiroz 1929ko apirilaren 18an.

Bere sorterriko gauzekiko maitasun sakona erakutsi zuen. Hil aurreko urteetan, sutsuki miresten zuen Zumalakarregi jeneralaren gaineko liburu baten prestaketa lanetan ari zen.

Aipatu lanez gain, 1909an *El Alcoholismo* izeneko liburuxka argitaratu zuen

eta 1928an, Argentinatik itzuli berritan, *La tragedia del Emigrante*. Azken horretan, hainbat etorkin espainolen testigantza latzak jaso zituen, Plataren ibaiertzera iristen zirenean gobernuen ordezkariak haiekiko zuten utzikeria salatzeke.

16. ERRAMUN ASTIBIA ETXEGOIEN

1881eko azaroaren 17an jaio zen Fanderian. 1894an Lekarozko (Nafarroa) eskolara ikastera joan zen. 1900ean aita kaputxinoen ordenean sartu zen.

Hainbat urtetan El Pardon eta Lizarran bizitu zen.

Tuteran hil zen, 1916ko ekainaren 10ean.

Haren obra poetikoa 1935ean argitaratu zuten *Olerkiak 1881-1916* izenburupean. Bestalde, *Oroitu zaitez* olerkia idatzia zuen.

Zenbait goitizen erabiltzen zituen bere lanak sinatzeko: *Gabiola*, *Sarbide*, *Arrobi'tar Danel*, *Argitzale* eta abar.

Errenteriako Udalak haren lanak jasotzen dituen CDa argitaratu zuen 2003an.

Egindako lanari esker onez, herriko kale batek haren izena darama.

17. JOXEMARI CARRERE ZABALA

Pasai Donibanen jaio zen, 1963an. Handik bi urtera herrira etorri eta han bizi da orduetik.

Hamasei urterekin hasi zen antzerki talde batean aktore gisa. Geroago hasi zituen Arte Dramatiko ikasketak, Antzerti eskolan. Orduetik, Euskal Herriko hainbat antzerki talde profesionaletan aritu da aktore lanetan.

Antzerki ikastaroak eman eta ikasketa musikalak egiten ari da Errenteria Musikal Musika eta Dantza Eskolan.

1993an murgildu zen ipuin munduan. *Behin munduan...* helduentzako ikuskizuna aurkeztu zuen, Mikel Markez kantariarekin eta Alaitz Telletxea trikitilariarekin batera.

Ondoren, lan hauek etorri ziren: *Mingain Haragia* (1995), *Kondoi bakoitzak*

bere istorioa dauka (1997), Igurtzi nazazu, berriro, laztana (1998), Vivir del cuento, una buena opción (2000), Todo lo que tiene nombre existe (2002), Munduko ipuin txarrenak (2008), El viajante de cuentos (2009), Cuentos nómadas (2009), El Arbol del Amor. Cuentos pre-eróticos (2010) eta ¡Qué buena está mi mujer! (2011).

Hainbatetan Euskal Telebistan lan egin du eta bere ipuinak kontatu ditu Paraguan, Portugalen, Venezuelan eta Kuban.

Egun, ipuinak kontatzeaz gain, kolaborazio literarioak eta antzerki kritikak egiten ditu Euskal Herriko hainbat argitalpenetan. Gainera, ahozkotasunean interesaturik dago, kontakizun tradizionalak egungo ahozkotasunera egokitzean, hain zuzen.

<http://carrerekontalaria.blogspot.com/>